

Jarosław Zieliński¹

KRADZIEŻ W WYPADKU KONIECZNYM W SYSTEMACH TOTALITARNYCH

Wstęp

Bóg ma pełne panowanie nad wszystkimi rzeczami. On sam w swej opatrności postanowił, by niektóre rzeczy służyły do utrzymania ludzi. Dlatego człowiek ze swej natury ma panowanie nad rzeczami co do ich użytkowania.

Rzeczy zewnętrzne można ujmować dwojako. Po pierwsze, ze względu na ich naturę, która nie podlega władzy ludzkiej, ale tylko Bogu, któremu wszystko jest bezwzględnie posłuszne; i po drugie, ze względu na użytkowanie tych rzeczy. Otóż z tego właśnie względu panowanie nad rzeczami zewnętrznymi jest naturalne dla człowieka, gdyż swym rozumem i wolą może posługiwać się rzeczami zewnętrznymi tak, jakby dla niego zostały uczynione. Stąd możemy powiedzieć, że posiadanie rzeczy zewnętrznych jest dla człowieka naturalne. To panowanie, które z natury przysługuje człowiekowi ze względu na posiadanie rozumu, dzięki któremu człowiek jest obrazem Bożym, ujawnia się już przy stworzeniu pierwszego człowieka w słowach Bożych: „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi”². Człowiek ma uczciwie i sprawiedliwie zarządzać dobrami, których stał się depozytariuszem.

Artykuł ma przybliżyć zagadnienia związane z posiadaniem dóbr materialnych, niesłusznego przywłaszczenia sobie cudzej własności oraz uświadomić czytelnikowi, jak człowiek powinien tymi dobrami gospodarować zgodnie z zamysłem Stwórcy. Podkreślono przy tym, że siódme przykazanie *Dekalogu* stoi na straży wolności oraz broni prawa

¹ Ks. mgr lic. Jarosław Zieliński, proboszcz parafii pw. NMP Królowej Polski w Białym Borze. Ukończył licencjat na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Wydział Teologiczny – Instytut Studiów nad Rodziną, licencjat na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, licencjat z ekonomii w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Pile. Adres do korespondencji: 78-425 Biały Bór, plac Jana Pawła II 1A; e-mail: j_zielony@wp.pl.

² Rdz 1,26.

każdego człowieka do posiadania swojej własności. Podejmuje tematykę sprawiedliwości społecznej, która powinna być równością w tworzeniu społecznego dobra wspólnego i proporcjonalnie równym uczestniczeniu w nim przez wszystkie grupy i klasy społeczne, a także ukazuje sposób traktowania człowieka i dóbr materialnych w systemie totalitarnym. Siódme przykazanie jest normą powszechnie obowiązującą, dlatego poruszono zagadnienie kradzieży w wypadku konieczności, np. głodu.

1. Kradzież – zdefiniowanie zagadnienia

Kradzieżą nazywamy potajemne i moralnie niesprawiedliwe przywłaszczenie sobie cudzego dobra, najczęściej materialnego. Ujmując to zagadnienie w szerszym kontekście, można również mówić o kradzieży cudzych pomysłów, cudzego czasu czy kradzieży względem społeczności, w której żyjemy, z dóbr przeznaczonych do realizacji wspólnych celów³.

Pojęcie kradzieży obejmuje trzy aspekty. Po pierwsze, przywłaszczenie sobie cudzej rzeczy, gdyż to sprzeciwia się sprawiedliwości, która każdemu oddaje to, co się mu należy. Po drugie, posiadanie cudzej rzeczy. Po trzecie, potajemność zabrania, gdyż ta różnica uzupełnia pojęcie kradzieży. Tak więc kradzież polega na potajmnym zabraniu cudzej rzeczy⁴.

We wszystkich przypadkach pozbawienia prawowitego właściciela jego mienia obowiązuje restytucja, a więc wynagrodzenie wyrządzonej szkody właścicielowi, albo, w przypadku jego braku, prawowitym spadkobiercom, albo przekazanie odpowiedniego ekwiwalentu na rzecz dobra publicznego⁵.

2. „Nie kradnij” – na straży wolności człowieka

Siódme przykazanie *Dekalogu* normuje relacje międzyludzkie. Jest ono krótkim, szorstkim zakazem obowiązującym każdego człowieka, zabraniającym przywłaszczenia sobie dóbr drugiego człowieka⁶. Kiedy słyszymy przykazanie „Nie będziesz kradł”⁷, to wszy-

3 Marian Biskup, *Dekalog* (Wrocław, 1990), 114–115; Katarzyna Doroszevska, „Społeczna szkodliwość czynu jako określenie zła w polskim prawie karnym?”, *Młody Jurysta. Kwartalnik naukowy studentów i doktorantów* 4 (2016): 16–30, dostęp 27.10.2017, <http://wpia.uksw.edu.pl/sites/default/files/dokumenty/MJ-31-grudzien%CC%81-2016.pdf>.

4 Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna* t. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80), Zagadnienie 66 *O kradzieży i rabunku*, Artykuł 3 *Czy kradzież polega na potajmnym zabraniu rzeczy cudzej?*, tłum. i objaśnienia o. Feliks Wojciech Bednarski OP (London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, 1970), 81–82, dostęp 27.10.2017, http://katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_18.pdf.

5 Stanisław Witek, *Duszpasterstwo w konfesjonale* (Poznań: Pallottinum, 1988), 152–154.

6 Biskup, *Dekalog*, 113; Doroszevska, „Społeczna szkodliwość czynu jako określenie zła w polskim prawie karnym?”, 16–30.

7 Wj 20,15; Marzena Zdanowska, „Głód to pieniądz”, *Znak* 1 (2012): 46–49.

szy rozumiemy, że jest rzeczą niewłaściwą i moralnie złą przywłaszczać sobie cudzą własność. Ta prawda *Dekalogu* wpisana jest w sumienie każdego człowieka.

„Siódme przykazanie «Dekalogu» uwydatnia prawo osoby ludzkiej do posiadania rzeczy jako dóbr. Chodzi jednak nade wszystko o osoby, a o rzeczy ze względu na osoby. Człowiek potrzebuje rzeczy jako środków do życia. Człowiek dlatego otrzymał od Stwórcy władzę nad rzeczami: «czyńcie sobie ziemię poddaną»⁸. Winien posługiwać się nimi w sposób ludzki. Ma zdolność ich przetwarzania wedle swoich potrzeb. Ma więc i prawo posiadania celem ich przetwarzania. Dobra materialne służą nie tylko używaniu, ale także wytwarzaniu nowych dóbr. Człowiek ma do tego prawo, a nawet moralny obowiązek wytwarzania nowych dóbr dla siebie i dla drugich tak, aby całe społeczeństwo stawało się zasobniejsze, aby mogło bytować w sposób bardziej godny ludzkich istot”⁹.

Z całą stanowczością możemy powiedzieć, że siódme przykazanie stoi na straży wolności każdego człowieka. Wolność należy tu rozumieć jako uwolnienie się od wszelkich ograniczeń, od każdego zakazu. Możemy ją także rozumieć tak, że stać nas na każdą zachciankę. Jest to jednak tylko fragmentaryczne i trochę wypaczone pojęcie wolności. Z pewnością swoboda, nieskrępowanie to jedne z cech wolności i dlatego mówimy o wolności „od czegoś”. Nie możemy się jednak tylko nad tym zatrzymać. Każdy człowiek ma w sobie właściwe dążenia i aspiracje. Został wezwany do rozwijania siebie: „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski”¹⁰. Widzimy zatem, że oprócz „wolności od” jest „wolność ku”, ku doskonałości, ku rozwinięciu w pełni naszej osobowości. Rzeczywista wolność to życie w warunkach (wewnętrznych i zewnętrznych), które w pełni umożliwiają nasz własny rozwój w oparciu o Bożą wizję człowieka. Kradzież jest dowodem zniewolenia człowieka, gdyż traci on rozeznanie, co jest dobre, a co złe. Dokonuje się to z dwóch racji: po pierwsze, grzechy kradzieży są bardzo wymierne (wiadomo, ile i komu skradziono), po drugie, prawie każda kradzież jest zawsze świadoma i dobrowolna.

Na kradzież człowiek, który jej dokonuje, musi się zdecydować. Przy innych grzechach jest często pod wpływem pewnych uczuć, które ogarniają jego świadomość. W kradzieży złodziej sięga po czyjaś własność na zimno. To niszczy sumienie, niszczy wewnętrzną wolność człowieka, który świadomie odwraca się od Boga¹¹. Możemy stanowczo stwier-

8 Rdz 1,28.

9 Jan Paweł II, *Bogu dziękujcie, Ducha nie gaście! Czwartą wizyta duszpasterska w Polsce 1–9 czerwca 1991 roku*, red. Stanisław Dziwisz, Henryk Nowacki, Tadeusz Rakoczy (Watykan: Libreria Editrice Vaticana, 1991), 132–133; Savino Pezzotta, „Siódme: nie kradnij”, tłum. Tadeusz Żeleźnik, *Spoleczeństwo* 18, 2 (2008): 251–257; Zbigniew Barciński, Małgorzata Dec, „Kradzież”, *Katecheta* 53, 4 (2009): 12–25; Michał Wojciechowski, „Zastosowanie «Dekalogu» do dzisiejszego życia społecznego”, referat z kongresu teologów polskich, wygłoszony w ramach sekcji biblijnej (Lublin, 13 IX 2004), dostęp 27.10.2017, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TB/dekalog_zspoleczne.html?akt_row=10&licznik=0.

10 Mt 5,48.

11 Biskup, *Dekalog*, 113–114; Michał Kaszowski, „Siódme przykazanie «Dekalogu»”, dostęp 27.10.2017, http://www.teologia.pl/m_k/prz-08.htm#e; Wojciechowski, „Zastosowanie «Dekalogu» do dzisiejszego życia społecznego”.

dzić, że siódme przykazanie *Dekalogu* stoi na straży naszej wolności wewnętrznej oraz wolności wobec otaczającego nas świata.

3. Siódme przykazanie chroni prawo człowieka do posiadania prywatnej własności

Każdy człowiek ma naturalne prawo do posiadania prywatnej własności, dlatego przez Kościół nie są aprobowane te systemy polityczne, które je kwestionują. Na początku Bóg powierzył ziemię i jej bogactwa wspólnemu zarządzaniu ludzkości, by miała o nią staranie, panowała nad nią przez swoją pracę i korzystała z jej owoców¹². Dobra stworzone są przeznaczone dla całego rodzaju ludzkiego. „Posiadanie dóbr jest uprawnione, by zagwarantować wolność i godność osób oraz pomóc każdemu w zaspokojeniu jego podstawowych potrzeb, a także potrzeb tych, za których ponosi on odpowiedzialność. «Prawo do własności prywatnej», uzyskanej przez pracę lub otrzymanej przez innych w spadku lub w darze, nie podważa pierwotnego przekazania ziemi całej ludzkości. «Powszechne przeznaczenie dóbr» pozostaje pierwszoplanowe, nawet jeśli popieranie dobra wspólnego wymaga poszanowania własności prywatnej, prawa do niej i korzystania z niej»¹³.

Człowiek, korzystając z różnego rodzaju dóbr, powinien uważać rzeczy zewnętrzne, którymi dysponuje, nie tylko za swoje własne, ale za wspólne w takim znaczeniu, że będą one przynosiły pożytek nie tylko jemu, ale też innym¹⁴. Zasadę tę wyraźnie akcentuje Kościół w swoim nauczaniu zawartym w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*: „Posiadanie jakiegoś dobra czyni jego posiadacza zarządcą Opatrzności; powinien pomnażać i rozdzielać jego owoce innym, a przed wszystkim swoim bliskim»¹⁵.

Siódme przykazanie zabrania kradzieży, która polega na przywłaszczeniu dobra drugiego człowieka wbrew racjonalnej woli właściciela. Nie mamy do czynienia z kradzieżą, jeśli przyzwolenie może być domniemane lub jeśli jego odmowa byłaby sprzeczna z rozumem i z powszechnym przeznaczeniem dóbr. Ma to miejsce w przypadku nagłej i oczywistej konieczności, gdy jedynym środkiem zapobiegającym pilnym i podstawowym potrzebom (pożywienie, mieszkanie, odzież) jest przejęcie dóbr drugiego człowieka i skorzystanie z nich¹⁶.

12 Rdz 1,26–29.

13 *Katechizm Kościoła Katolickiego* (Poznań: Pallottinum, 1994), 2402–2403 (dalej KKK); Pezzotta, „Siódme: nie kradnij”.

14 „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, w: Sobór Watykański II. *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski* (Poznań: Pallottinum, 2002), 526–606.

15 KKK, 2404; Pezzotta, „Siódme: nie kradnij”.

16 „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, 526–606; Jan Paweł II, „*Sollicitudo rei socialis*”. *Encyklika skierowana do biskupów, kapłanów, rodzin zakonnych, synów i córek Kościoła oraz wszystkich ludzi dobrej woli z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”* (Warszawa: Wydawnictwo Pax, 1991), 42; Jan Paweł II. „*Centesimus annus*”. *Encyklika Ojca Świętego Jana Pawła II do czcigodnych braci w episkopacie, do kapłanów i rodzin zakonnych, do wiernych Kościoła katolickiego i wszyst-*

Wszelkiego rodzaju przywłaszczanie i zatrzymywanie niesłusznie dobra drugiego człowieka, nawet jeśli nie sprzeciwia się przepisom prawa cywilnego, sprzeciwia się siódmemu przykazaniu. Dotyczy to: umyślnego zatrzymywania rzeczy pożyczonych lub przedmiotów znalezionych, oszustwa w handlu¹⁷, wypłacania niesprawiedliwych wynagrodzeń¹⁸, podwyższania cen wykorzystującego niewiedzę lub potrzebę drugiego człowieka¹⁹. „Przykazanie «Nie kradnij» zabrania zabierania lub zatrzymywania niesłusznie dobra bliźniego i wyrządzania bliźniemu krzywdy w jakikolwiek sposób dotyczącej jego dóbr. Nakazuje sprawiedliwość i miłość w zarządzaniu dobrami materialnymi i owocami pracy ludzkiej. Z uwagi na wspólne dobro wymaga ono powszechnego poszanowania przeznaczenia dóbr i prawa do własności”²⁰.

4. Pojęcie sprawiedliwości

Sprawiedliwość w potocznym rozumieniu jest oddawaniem każdemu człowiekowi tego, co mu się należy – *suum cuique*. Tak rozumiał sprawiedliwość św. Tomasz z Akwinu, określając ją jako „sprawność, dzięki której ktoś stałą i wiekuiącą wolą oddaje każdemu to, co się jemu należy”²¹. Sprawiedliwość nie jest chwilowym porywem emocjonalnym, lecz nabytą długotrwałym wysiłkiem moralnym sprawnością woli i postawą całego człowieka. Sprawiedliwość jest trwałym, rozumnym i wolnym ukierunkowaniem człowieka na dobro innych ludzi. Istotnym więc rysem jest relacja interpersonalna, międzyludzki związek oparty na wartościach pozytywnych.

Mówiąc o sprawiedliwości, należy przede wszystkim wyróżnić dwa jej podstawowe znaczenia: sprawiedliwość jako cnotę kardynalną oraz sprawiedliwość jako zasadę życia społecznego. W pierwszym przypadku chodzi o sprawność indywidualną każdego człowieka, takie rozumienie sprawiedliwości jest charakterystyczne dla Biblii i myśli patrystycznej. Sprawiedliwość to wewnętrzna prawość człowieka, świętość życia oparta na pełnieniu woli Bożej, czyli posłuszeństwie wobec odwiecznego prawa moralnego. Tego rodzaju postawa uzdalnia człowieka do respektowania praw zarówno indywidualnych ludzi, jak i społeczności, tj. oddania wszystkim tego, co im się należy. Sprawiedliwość, rozumiana jako zasada życia społecznego, istnieje w wielu odmianach. Papież Jan

kich ludzi dobrej woli w setną rocznicę encykliki „Rerum novarum” (Włocławek: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, 1991), 40, 48; Kaszowski, „Siódme przykazanie *Dekalogu*”.

17 „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, 526–606.

18 Pwt 25,13–16.

19 Pwt 24,14–15; Jk 5,4.

20 KKK, 2401; Pezzotta, „Siódme: nie kradnij”.

21 Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna* t. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80), Zagadnienie 58 *O sprawiedliwości*, Artykuł 1 *Czy słusznie określa się sprawiedliwość jako stałą i wiekuiącą wolą oddawania każdemu tego co się mu należy?*, tłum. i objaśnienia o. Feliks Wojciech Bednarski OP (London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, 1970), 13–14, dostęp 27.10.2017, http://katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_18.pdf; Joseph Pieper, *O sprawiedliwości*, tłum. Antoni Czuliowski (Londyn: Odnova, 1967), 11–17.

Paweł II rozróżnił sprawiedliwość: wymienną, rozdzielczą, prawną i społeczną. Wielokrotnie mówił także o sprawiedliwości międzynarodowej²².

Do istoty sprawiedliwości należy idea równości lub proporcjonalności w międzyludzkich relacjach, tj. równości praw czy obowiązków. Wspólnym rysem sprawiedliwości jest idea równości, co sprowadza się do formuły: należy oddać każdemu to, co się mu należy. Jest to sprawiedliwość ujmowana czysto formalnie, co oczywiście nie rozwiązuje problemu sprawiedliwości w konkretnych relacjach społecznych i sytuacjach egzystencjalnych²³.

5. Sprawiedliwość społeczna w systemach totalitarnych

Idea sprawiedliwości społecznej, jeżeli ma być racjonalnie uzasadniona, musi opierać się na przesłankach personalistyczno-etycznych. Jeżeli ich nie ma, to nie ma miejsca dla idei sprawiedliwości społecznej jako kategorii moralno-społecznej. Potwierdzeniem tego jest antropologia i aksjologia F. Nietzschego. Jego koncepcja człowieka jest materialistyczno-witalistyczna, dlatego nie dostrzegał on jakościowej różnicy pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem²⁴.

Fundamentalne kategorie chrześcijańskiej etyki – dobra i zła, sumienia, grzechu, wstydu – zostały zakwestionowane jako hamujące rozwój życia biologicznego i „woli mocy”²⁵. „Miłość bliźniego jest złą miłością siebie”²⁶. W miejsce idei miłości pojawił się postulat nienawiści. Odrzucenie uniwersalnej etyki normatywnej, opartej na idei miłości każdego człowieka, zaowocowało w negacji idei równości i sprawiedliwości. Idea sprawiedliwości społecznej ma sens jedynie wówczas, kiedy powiązana jest z personalizmem etycznym²⁷. Społeczeństwo zapewnia sprawiedliwość społeczną, gdy urzeczywistnia warunki pozwalające zrzeszeniom oraz każdemu z osobna na osiągnięcie tego, co im się należy, odpowiednio do ich natury i powołania. Sprawiedliwość społeczna łączy się z dobrem wspólnym i ze sprawowaniem władzy²⁸.

22 Piotr Kieniewicz, Jan Kalniuk, *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II* (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2014).

23 Stanisław Kowalczyk, *Idea sprawiedliwości społecznej a myśl chrześcijańska* (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1998), 115–122.

24 Stanisław Kowalczyk, *Człowiek w myśli współczesnej. Filozofia współczesna o człowieku* (Warszawa: Wydawnictwo Michalineum, 1990), 168–191.

25 Fryderyk Nietzsche, *Wiedza radosna (la gaya scienza)*, tłum. Leopold Staff (Warszawa: Bis, 1991), 294–310.

26 Fryderyk Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra. Książka dla wszystkich i dla nikogo*, tłum. Wacław Berent (Kęty: Antyk, 2004), 78.

27 Kowalczyk, *Idea sprawiedliwości społecznej a myśl chrześcijańska*, 156–161; Wolfgang Ockenfels, *Zarys katolickiej nauki społecznej. Wprowadzenie*, tłum. Aniela Dylus (Warszawa: Ordo Socialis Fundacja Akademii Teologii Katolickiej, 2008), dostęp 27.10.2017, <http://www.christliche-soziallehre.de/pdf/wockenfels/KI%20Kath%20Soziallehre/kkspola4neu.pdf>.

28 Samuel Gregg, „Czym jest sprawiedliwość społeczna?”, tłum. Danuta Wolak (źródło: acton.org), dostęp 1.12.2017, http://www.old.pafere.org/artykuly,n1843,czym_jest_sprawiedliwosc_spoeczna.html.

Zgodnie ze społeczną naturą człowieka, dobro każdego pozostaje w sposób konieczny w relacji z dobrem wspólnym. Może być ono określone jedynie w odniesieniu do osoby ludzkiej. Sprawiedliwość społeczną można osiągnąć jedynie przy poszanowaniu transcendentnej godności człowieka. „W grę wchodzi godność osoby ludzkiej, której obrona i rozwój zostały nam powierzone przez Stwórcę i której dłużnikami w sposób ścisły i odpowiedzialny są mężczyźni i kobiety w każdym układzie dziejowym”²⁹.

„Poszanowanie osoby ludzkiej pociąga za sobą poszanowanie praw, które wypływają z jej godności jako stworzenia, w tym również prawo do posiadania określonych dóbr materialnych. Prawa te są uprzednie w stosunku do społeczności i powinny być przez społeczność uznane. Są podstawą moralnej prawowitości wszelkiej władzy. Lekceważąc je lub odrzucając ich uznanie w prawodawstwie pozytywnym, społeczeństwo podważa swoją własną prawowitość moralną”³⁰. Kościół w swoim nauczaniu na wielu płaszczyznach życia ludzkiego i całych społeczeństw przypomina, że bez poszanowania osoby władza może jedynie opierać się na sile lub przemocy, by uzyskać posłuszeństwo swoich poddanych³¹. Z takim niewłaściwym traktowaniem godności osoby ludzkiej spotykamy się w systemie totalitarnym³².

Istotę totalitaryzmu określił dobrze faraon, ustanawiając Józefa swym namiestnikiem: „bez twej zgody nikt nie ośmieli się czegokolwiek przedsięwziąć w całym kraju egipskim, i nadał Józefowi imię *Safnat Paneach* (Zbawca świata)”³³. Mówiąc analitycznie, totalitaryzm charakteryzuje się następującymi cechami: jednowładztwem (jednostki, grupy, partii, systemu); naruszaniem wolności indywidualnej i grupowej; niezachowaniem praw jednostki niemal we wszystkich dziedzinach życia; niedopuszczaniem opozycji w żadnej postaci; nieograniczoną władzą; monopolem na informację; ograniczaniem prywatności życia; inwigilacją jednostek i grup; militaryzacją życia publicznego; stosowaniem zastraszenia, środków przymusu, przemocy, nawet terroru państwowego; błędną koncepcją człowieka traktowanego jako rzecz, a nie osoba³⁴. W takim systemie nie może

29 Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis*, 47.

30 Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*. *O pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności* (Kraków: Wydawnictwo M, 2003), 65.

31 KKK, 1905–1933.

32 Wyraz *totalitaryzm* wywodzi się z korzenia łacińskiego słowa *totus* lub *totalis* – cały, wszystek, zupełny, kompletny, bez reszty. W formie *Lostato totalitatio* (państwo totalitarne) został użyty przez Benito Mussoliniego 24 grudnia 1925 roku na oznaczenie państwa faszystowskiego. W kilka lat później Włosi i Francuzi użyli już szeroko terminu *totalitaryzm* na oznaczenie faszystowskiego systemu politycznego. Hannah Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, tłum. Daniel Grinberg, Mariola Szawiel, t. I (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008); Hannah Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, tłum. Daniel Grinberg, Mariola Szawiel, t. II (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008); Barbara Magdalena Dworak, *Systemy totalitarne we współczesnej myśli filozoficznej i społecznej* (Rzeszów, 2010), dostęp 27.10.2017, http://www.academia.edu/4786066/Systemy_Totalitarne.

33 Rdz 41,44–45.

34 Czesław Stanisław Bartnik, *Walka o Kościół w Polsce* (Lublin: Polihymnia, 1995), 329–332; Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, t. I; Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, t. II; Dworak, *Systemy totalitarne we współczesnej myśli filozoficznej i społecznej*.

być mowy o poszanowaniu godności osobistej człowieka i o poszanowaniu prawa do posiadania dóbr.

6. Powszechna aprobata siódmego przykazania

Siódme przykazanie należy do wskazań bezdyskusyjnych. Jest ono aprobowane przez wszystkie ludy, cywilizacje i systemy religijne na całym świecie. Istnieją wielkie kręgi kulturowe (np. islam) aprobujące wielożenstwo, nie istnieje natomiast żaden krąg, który akceptowałby kradzież. Aprobata tego przykazania jest naprawdę bardzo powszechna. Wydaje się ona funkcją równie powszechnego akceptowania prawa własności, zaś żywość odczuwania moralnej słuszności owego prawa zdaje się wzrastać równoległe ze stopniem bezpośredniego związku łączącego ciężką osobistą pracę i wysiłek z nabyciem poprzez nie prawa własności określonych dóbr³⁵.

„Nie kradnij” – jest to niewątpliwie jedno z tych przykazań, które zdaje się nie wymagać tłumaczeń ani zbyt intensywnych komentarzy. Stary Testament, aprobując przykazanie skierowane przeciwko kradzieży, widział w niej nie tyle zamach na jakieś abstrakcyjne „święte prawo własności”, lecz raczej akt bardzo konkretnie skierowany przeciwko człowiekowi, przeciwko słuszności i sprawiedliwości, grzech przeciwko miłości bliźniego³⁶.

7. Kradzież w wypadku koniecznym

Święty Tomasz z Akwinu, zajmując się zagadnieniem kradzieży, mówi, podając ogólną zasadę moralną, że nie wolno kraść w wypadku koniecznym, by zaradzić swej koniecznej potrzebie, ponieważ to, co samo przez się jest złe, nie może stać się dobrym z powodu dobrego celu.

Z drugiej natomiast strony, mówi św. Tomasz, w wypadku konieczności wszystkie rzeczy stają się wspólne. A więc nie ma grzechu, jeśli ktoś zabierze rzecz cudzą, by zaradzić sobie w wypadku konieczności.

„Przepisy prawa ludzkiego nie mogą uwłaczać prawu natury lub prawu Bożemu. Otóż według porządku natury, ustanowionego przez Opatrzność Bożą, rzeczy niższe mają służyć do zaspokojenia potrzeb ludzkich. Dlatego podział rzeczy oraz ich uwłaszczenie pochodzące z prawa ludzkiego nie stanowi przeszkody w użyciu tych rzeczy dla zaradzenia koniecznej potrzebie człowieka. Dlatego rzeczy posiadane przez niektórych ludzi w nadmiarze, z prawa natury mają służyć utrzymaniu ubogich. Z tego powodu św. Ambroży, a za nim Księga Dekretów mówi: «Chleb, który ty zatrzymujesz, należy się głodnym, ubranie, które ty zamykasz w szafie, należy do ludzi nie mających czym się przyodziać, pieniądze, które zakopujesz w ziemi, stanowią ratunek i wyzwolenie biedaków».

35 Tadeusz Żychiewicz, *Dziesięcioro przykazań* (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Archiwum Bernardynów, 1983), 93–94.

36 Tadeusz Żychiewicz, *Stare Przymierze* (Kraków: Znak, 2000), 244–245.

Ponieważ jednak ludzi żyjących w biedzie jest wielu i nie można wszystkim pomóc tą samą rzeczą, rozporządzanie własnymi rzeczami powierza się sądowi właściciela, by dopomagał żyjącym w biedzie. Jeśliby jednak ktoś znajdował się w koniecznej potrzebie tak nagłej i oczywistej, że nie ulegałoby wątpliwości, iż należy mu natychmiast pomóc tymi środkami, które są dostępne, np. gdy jakiejś osobie zagraża niebezpieczeństwo i nie można inaczej jej dopomóc, wówczas wolno jej zaradzić tej koniecznej potrzebie przez jawne lub potajemne zabranie cudzej rzeczy. W takim wypadku nie będzie to właściwie ani kradzież, ani rabunek³⁷.

W wypadku ostatecznej potrzeby, np. głodu, używanie cudzej rzeczy nie jest kradzieżą we właściwym znaczeniu, gdyż ta konieczność sprawia, że to, co ktoś zabiera dla zachowania własnego życia, staje się jego rzeczą. W wypadku podobnej konieczności można także potajemnie wziąć cudzą rzecz, by pomóc bliźniemu w takiej potrzebie³⁸. Z tych faktów nie należy wyciągać nazbyt pochopnych wniosków negatywnych w sensie moralnej relatywizacji dobra i zła, słuszności i niesłuszności czy też podważenia samego przykazania. W rzeczywistości bowiem najważniejszym wnioskiem jest stwierdzenie, że prawo własności nie posiada wartości bezwzględnej i nie powinno być absolutyzowane. Jest to stwierdzenie w pełni zgodne z etyką chrześcijańską, która twierdzi, że człowiek jest jedynie depozytariuszem posiadanych dóbr materialnych i powinien się nimi dzielić, gdy wymaga tego konieczna potrzeba w imię sprawiedliwości społecznej i miłosierdzia. W tej myśli nauczyciele starotestamentalni polecali, np. właścicielom pól uprawnych, winnic i gajów oliwnych, żeby przy zbiorach pozostawiali część kłosów czy owoców dla tych, którzy nie mieli pól, winnic i gajów³⁹. Uważali to za obowiązek moralny, za rzecz słuszną, należną, sprawiedliwą i miłą Bogu. Jest to potwierdzenie słuszności tezy, że człowiek jest jedynie depozytariuszem posiadanych dóbr materialnych, którymi winien się dzielić w imię sprawiedliwości. Nauka ta znajduje pełne potwierdzenie zarówno w nauczaniu Jezusa, jak i Kościoła aż do czasów współczesnych⁴⁰.

Zakończenie

Celem artykułu było pokazanie, że siódme przykazanie zakazuje kradzieży. Kradzież jest bowiem zawsze przywłaszczeniem dobra drugiego człowieka wbrew racjonalnej woli właściciela. Starano się ukazać, że wszelkiego rodzaju przywłaszczenie i niesłuszne używanie dobra drugiego człowieka jest sprzeczne z siódmym przykazaniem. Popelniona

37 Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna* t. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80), Zagadnienie 66 *O kradzieży i rabunku*, Artykuł 7 *Czy wolno kraść w wypadku konieczności?*, 85–86.

38 Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna* t. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80), Zagadnienie 66 *O kradzieży i rabunku*, Artykuł 7 *Czy wolno kraść w wypadku konieczności?*, 85–86; Andrzej Szczerski, „Gula – nieumiarkowanie w jedzeniu i picciu”, w: *Saligia. Człowiek w kryzysie*, red. Krzysztof Kohler (Warszawa: Centrum Myśli Jana Pawła II, 2016), 117–123, dostęp 27.10.2017, http://www.centrumjp2.pl/wp-content/uploads/2017/01/saligia_male.pdf; Andrzej Zwoliński, „Głód jako problem społeczny”, *Polonia Sacra* 9, 16 (2005): 323–348.

39 Rt 2,1–23.

40 Żychiewicz, *Dziesięcioro przykazań*, 94–95.

niesprawiedliwość domaga się naprawienia krzywdy, gdyż sprawiedliwość wymienna wymaga zwrotu skradzionego dobra. Przykazanie „Nie kradnij” nakazuje praktykowanie sprawiedliwości i miłości w zarządzaniu dobrami materialnymi i owocami ludzkiej pracy oraz użytkowaniu dóbr wspólnych. Dobra stworzone są przeznaczone dla całego rodzaju ludzkiego, którymi człowiek winien mądrze, dobrze, uczciwie i sprawiedliwie zarządzać. Prawo do własności prywatnej nie uchyla powszechnego przeznaczenia dóbr, które zawsze powinny służyć człowiekowi do realizacji swoich zadań, powołania, samego siebie i godnego życia.

Bibliografia

- Arendt, Hannah. *Korzenie totalitaryzmu*. Tłum. Daniel Grinberg, Mariola Szawiel. T. I. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008.
- Arendt, Hannah. *Korzenie totalitaryzmu*. Tłum. Daniel Grinberg, Mariola Szawiel. T. II. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008.
- Barciński, Zbigniew, Małgorzata Dec. „Kradzież”. *Katecheta* 53, 4 (2009): 12–25.
- Bartnik, Czesław Stanisław. *Walka o Kościół w Polsce*. Lublin: Polihymnia, 1995.
- Biskup, Marian. *Dekalog*. Wrocław, 1990.
- Doroszevska, Katarzyna. „Społeczna szkodliwość czynu jako określenie zła w polskim prawie karnym?”. *Młody Jurysta. Kwartalnik naukowy studentów i doktorantów* 4 (2016): 16–30. Dostęp 27.10.2017. <http://wpia.uksw.edu.pl/sites/default/files/dokumenty/MJ-31-grudzien%CC%81-2016.pdf>.
- Dworak, Barbara Magdalena. *Systemy totalitarne we współczesnej myśli filozoficznej i społecznej*. Rzeszów, 2010. Dostęp 27.10.2017. http://www.academia.edu/4786066/Systemy_Totalitarne.
- Gregg, Samuel. „Czym jest sprawiedliwość społeczna?”. Tłum. Danuta Wołak. Źródło: acton.org. Dostęp 1.12.2017. http://www.old.pafere.org/artykuly,n1843,czym_jest_sprawiedliwosc_spoeczna.html.
- Jan Paweł II. *Bogu dziękujcie, Duchu nie gaście! Czwarta wizyta duszpasterska w Polsce 1–9 czerwca 1991 roku*, red. Stanisław Dziwisz, Henryk Nowacki, Tadeusz Rakoczy. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, 1991.
- Jan Paweł II. „*Centesimus annus*”. *Encyklika Ojca Świętego Jana Pawła II do czcigodnych braci w episkopacie, do kapłanów i rodzin zakonnych, do wiernych Kościoła katolickiego i wszystkich ludzi dobrej woli w setną rocznicę encykliki „Rerum novarum”*. Włocławek: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, 1991.
- Jan Paweł II. „*Sollicitudo rei socialis*”. *Encyklika skierowana do biskupów, kapłanów, rodzin zakonnych, synów i córek Kościoła oraz wszystkich ludzi dobrej woli z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”*. Warszawa: Wydawnictwo Pax, 1991.
- Jan XXIII. *Encyklika „Pacem in terris”. O pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności*. Kraków: Wydawnictwo M, 2003.

- Kaczmarek, Ryszard. *Górny Śląsk podczas II wojny światowej Między utopią niemieckiej wspólnoty narodowej a rzeczywistością okupacji na terenach wcielonych do Trzeciej Rzeszy*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006.
- Kaszowski, Michał. „Siódme przykazanie «Dekalogu»”. Dostęp 27.10.2017. http://www.teologia.pl/m_k/prz-08.htm#e.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań: Pallottinum, 1994.
- Kieniewicz, Piotr, Jan Kaniuk. *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II*. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2014.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski*, 526–606. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Kowalczyk, Stanisław. *Człowiek w myśli współczesnej. Filozofia współczesna o człowieku*. Warszawa: Wydawnictwo Michalineum, 1990.
- Kowalczyk, Stanisław. *Idea sprawiedliwości społecznej a myśl chrześcijańska*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1998.
- Nietzsche, Fryderyk. *Tako rzecze Zaratustra. Książka dla wszystkich i dla nikogo*. Tłum. Waław Berent. Kęty: Antyk, 2004.
- Nietzsche, Fryderyk. *Wiedza radosna (la gaya scienza)*. Tłum. Leopold Staff. Warszawa: Bis, 1991.
- Ockenfels, Wolfgang. *Zarys katolickiej nauki społecznej. Wprowadzenie*. Tłum. Aniela Dylus. Warszawa: Ordo Socialis Fundacja Akademii Teologii Katolickiej, 2008. Dostęp 27.10.2017. <http://www.christliche-soziallehre.de/pdf/wockenfels/KI%20Kath%20Soziallehre/kkspola4neu.pdf>.
- Pezzotta, Savino. „Siódme: nie kradnij”. Tłum. Tadeusz Żeleźnik. *Społeczeństwo* 18, 2 (2008): 251–257.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, w przekładzie z języków oryginalnych*. Biblia Tysiąclecia. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Pieper, Joseph. *O sprawiedliwości*. Tłum. Antoni Człuchowski. Londyn: Odnova, 1967.
- Szczerski, Andrzej. „Gula – nieumiarkowanie w jedzeniu i picciu”. W: *Saligia. Człowiek w kryzysie*, red. Krzysztof Kohler, 117–123. Warszawa: Centrum Myśli Jana Pawła II, 2016. Dostęp 27.10.2017. http://www.centrumjp2.pl/wp-content/uploads/2017/01/saligia_male.pdf.
- Tomasz z Akwinu. *Suma Teologiczna*. T. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80). Tłum. i objaśnienia o. Feliks Wojciech Bednarski OP, 78–89. London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, 1970. Dostęp 27.10.2017. http://katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_18.pdf.
- Tomasz z Akwinu. *Suma Teologiczna*. T. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80). Zagadnienie 58 *O sprawiedliwości*, Artykuł 1 *Czy słusznie określa się sprawiedliwość jako stałą i wiekuiącą wolę oddawania każdemu tego co się mu należy?*. Tłum. i objaśnienia o. Feliks Wojciech Bednarski OP, 13–14. London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, 1970. Dostęp 27.10.2017. http://katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_18.pdf.

- Tomasz z Akwinu. *Suma Teologiczna*. T. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80). Zagadnienie 66 *O kradzieży i rabunku*, Artykuł 3 *Czy kradzież polega na potajemnym zabraniu rzeczy cudzej?*. Tłum. i objaśnienia o. Feliks Wojciech Bednarski OP, 81–82. London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, 1970. Dostęp 27.10.2017. http://katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_18.pdf.
- Tomasz z Akwinu. *Suma Teologiczna*. T. 18, *Sprawiedliwość* (2–2, qu. 57–80). Zagadnienie 66 *O kradzieży i rabunku*, Artykuł 7 *Czy wolno kraść w wypadku konieczności?*. Tłum. i objaśnienia o. Feliks Wojciech Bednarski OP, 85–86. London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, 1970. Dostęp 27.10.2017. http://katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_18.pdf.
- Witek, Stanisław. *Duszpasterstwo w konfesjonale*. Poznań: Pallottinum, 1988.
- Wojciechowski, Michał. „Zastosowanie «Dekalogu» do dzisiejszego życia społecznego”, referat z kongresu teologów polskich, wygłoszony w ramach sekcji biblijnej (Lublin, 13 IX 2004). Dostęp 27.10.2017. https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TB/dekalog_zspoleczne.html?akt_row=10&licznik=0.
- Zdanowska, Marzena. „Głód to pieniądz”. *Znak* 1 (2012): 46–49.
- Zwoliński, Andrzej. „Głód jako problem społeczny”. *Polonia Sacra* 9, 16 (2005): 323–348.
- Żychiewicz, Tadeusz. *Dziesięcioro przykazań*. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Archiwum Bernardynów, 1983.
- Żychiewicz, Tadeusz. *Stare Przymierze*. Kraków: Znak, 2000.

Streszczenie

Artykuł przybliży zagadnienia związane z posiadaniem dóbr materialnych i sposobami ich gospodarowania zgodnie z zamysłem Stwórcy, a na przykładzie sytuacji głodu omawia zagadnienie kradzieży w wypadku konieczności. W dalszej części analizowane są zagadnienia dotyczące niesłusznego przywłaszczenia cudzej własności oraz kwestia obrony wolności człowieka i jego prawa do posiadania własności. Pokazane zostały zagadnienia sprawiedliwości społecznej, która ma przyczyniać się do tworzenia społecznego dobra wspólnego, tak aby w proporcjonalnie równym stopniu mogły w nim uczestniczyć wszystkie grupy i klasy społeczne, oraz sposób traktowania człowieka i dóbr materialnych w systemie totalitarnym. W analizie końcowej wykazano, że siódme przykazanie jest normą powszechnie obowiązującą.

Słowa kluczowe: siódme przykazanie „Nie kradnij”, kradzież, restytucja, wolność, kradzież w warunkach koniecznych, dobra stworzone, dobra wspólne, sprawiedliwość, sprawiedliwość społeczna, posiadanie, przywłaszczenie, totalitaryzm

Abstract

THEFT IN CASE OF NECESSITY IN TOTALITARIAN SYSTEMS

The article presents the issues related to the possession of material goods and how a man should manage them in accordance with the Creator's plan. It discusses the problem of theft in case of necessity taking into consideration the problem of hunger. Moreover, it analyses the issues concerning the unjust appropriation of someone's property and points out that the commandment "do not steal" defends human freedom and their right to own property. Social justice which is to contribute to the creation of the social common good is also presented. Consequently, all groups and social classes can participate in a proportionally equal way. The article shows the way how man and material goods are treated in a totalitarian system. Finally, it is shown that the seventh commandment is obligatory to all people.

Keywords: the seventh commandment: do not steal, theft, restitution, freedom, theft in necessities, created goods, common goods, justice, social justice, possession, appropriation, totalitarianism